

DOLGA ROKA DRŽAVE: POLITIKA IN USPEŠNOST PODJETIJ*¹

Politicians: A Threat to Firms?

Izvleček

UDK: 338.242.4

Kakovost poslovnega okolja in s tem institucije so ključne za dobro delovanje vsakega gospodarstva. Država je ključni oblikovalec institucij, saj jih sooblikuje. Hkrati pa kot lastnik in solastnik podjetij tudi direktno vpliva na poslovanje podjetij. V praksi se pogosto pokaže, da ima država skozi oči politikov pred sabo ali (1) le naslednje volitve ali pa (2) način, kako v obstoječem mandatu zasesti ključne pozicije v gospodarstvu in si s tem zagotoviti ekonomske rente tudi na daljši rok. Tako obnašanje nikakor ne vpliva nujno pozitivno na poslovanje podjetij in s tem na gospodarsko rast.

Ključne besede: politika, institucije, gospodarska rast, učinkovitost podjetij

Abstract

UDC: 338.242.4

The quality of the business environment is, in any economy, the foundation for good business performance. The state has a key role in creating a sound institutional environment, but the state is also an important owner in the economy. Too often, the state, led by politicians, proves to be not a very efficient owner for at least two reasons: (1) politicians are myopic and their time horizon spans only till the next election; or (2) politicians consider their political careers as an opportunity to seize key positions in the economy. Such behaviour leading to lack of reform and inefficiency of state owned firms can be very detrimental for economic growth in the long run.

Key words: politics, institutions, economic growth, firm efficiency

1. Uvod

V zadnjem času smo bili v Sloveniji priča številnim kadrovskim menjavam v podjetjih, katerih pomemben lastnik je država. Država bi teoretično lahko bila dober lastnik in stremela k rezultatu doseganja poslovne odličnosti. Vendar praksa v številnih državah zavrača tezo 'neškodljivega diktatorja'. Država je namreč institucija, ki je v rokah politike. Politika pa je prepogosto povezana s (slabimi) kompromisi in je pogosto inštrument za doseganje osebnega prestiža in bogastva. Uspešnost podjetja pa ni kompromis. Vprašanje je, ali so politično motivirane menjave sposobne pripeljati v podjetja dobre kadre, ki bodo prispevali k uspešnosti podjetja in s tem h gospodarski rasti nasploh. Privatizacija 'države' v osebne interese pa se na dolgi rok odraza v slabših gospodarskih rezultatih.

Namen članka je teoretično in empirično orisati (negativne) učinke vpletanja države in s tem politike v gospodarstvo. Prvo poglavje analizira pomen kakovostnega institucionalnega okolja ter kako politika sooblikuje to okolje. Sledi kratka teoretična analiza vpliva politike na poslovanje podjetij, ki temelji na dopolnitvi modela Shleiferja in Vishnyja (1994) z vlogo kakovosti kadrov in vloge medijev. Empirični del pa s pomočjo makroekonomskih in mikroekonomskih podatkov prouči, ali je vpliv politike, ki je večji v primeru močnejšega državnega lastništva, res negativen.

2. Politika, institucionalno okolje in gospodarska rast

Gospodarska rast je izjemno kompleksen proces. Kljub neoklasični fascinaciji s produkcijsko funkcijo, akumulacijo kapitala, človeškega kapitala in tehnološkega napredka (Romer 1994, Lucas 1993), pa zgodovinske izkušnje vse preveč pogosto dokazujejo, da so najpomembnejše ovire uspešnemu procesu gospodarske rasti prav na strani institucionalnih ovir.

Kaj so institucije in zakaj so pomembne za gospodarsko rast? North (1990, 4) je opredelil institucije kot pravila igre v družbi, ki so se oblikovale skozi zgodovino in usmerjajo ekonomske subjekte pri njihovem delovanju, pa naj bo to delovanje ekonomsko, politično ali pa socialno. Pravila igre zmanjšujejo negotovost in omogočijo vzpostavitev stabilne (ne nujno učinkovite) strukture, ki določa obnašanje subjektov.

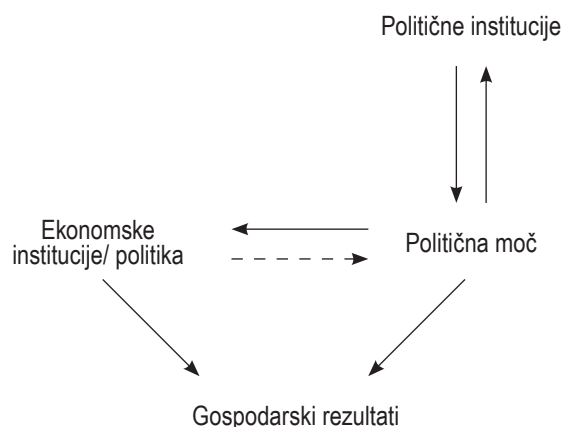
Vse institucije, ki direktno vplivajo na ekonomske agente, so pomembne. Vendar pa so enako pomembne tudi tiste institucije, ki imajo posreden vpliv

* dr. Tjaša Redek, doc., Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana, Slovenija. E-mail: tjasa.reddek@ef.uni-lj.si.

¹ Članek je bil predstavljen na konferenci 4th Conference on Economics, Management and Marketing, v Atenah junija 2006, v nekoliko daljši in spremenjeni obliki pa je bil objavljen v zborniku člankov s konference. Zahvaljujem se za vse komentarje udeležencev omenjene konference, ki so prispevali k izboljšavi članka.

na agente. Acemoglu (2003) deli institucije na tri ključne tipe glede na njihov vpliv: (1) Ekonomske institucije, kot so pravice privatne lastnine, pogodbe ter pravila in zakoni, ki direktno omejujejo posameznike pri njihovem ekonomskem udejstvovanju. (2) Politična moč, ki pomeni možnost spremembe ekonomskih institucij in pa tudi prerazdelitve dohodkov in imetij. (3) Politične institucije, ki regulirajo oziroma omejujejo politično moč (ustava, neodvisnost različnih vej oblasti...).²

Slika 1: Institucije in gospodarski rezultati

Vir: Acemoglu (2003, 11).

Politiki dnevno vplivajo na institucionalno okolje v gospodarstvu, saj (1) spreminjajo in sprejemajo pravila igre ter (2) vplivajo na dve ključni instituciji v vsakem gospodarstvu: na pravni sistem in na vse državne organe. Politike izberejo ljudje v demokratičnem procesu in ti naj bi delali v korist tistih, ki so jih izvolili, torej ljudi. To pa bi seveda pomenilo, da bi morali politiki sprejemati take zakone, ki bi omogočale podjetjem višjo varnost, nižje transakcijske stroške in bolj učinkovito delo v konkurenčnem okolju. Vendar pa neškodljivi diktator (*benevolent dictator*) obstaja le v teoriji. Vse preveč pogosto politike vodijo lastni, sebični motivi, ki jih je mogoče zožiti na dva osnovna: (1) ponovna izvolitev ter (2) izkoriščanje politične moči za povečevanje lastnega ugleda in bogastva. Acemoglu (2003) tako pravi, da lahko v tem primeru gledamo na oblikovanje

institucij kot na mehanizem za prilaščanje rent.³ Pogosto se namreč politiki odločajo za tak nabor ukrepov, ki bo maksimiral njihove rente in ne bo nujno (oziroma praviloma ne bo) tisti nabor ukrepov, ki bi maksimiral donos družbe kot celote. Ti procesi so še posebej močni v državah, kjer je država pomemben lastnik v gospodarstvu. Politične institucije (ustava, parlamentarni procesi ...) naj bi sicer omejile sebične politike. Vendar pa lahko politiki ta pravila tudi spreminjajo, jih spregledajo ali preprosto ne upoštevajo. Predvsem je to prisotno v državah z nizko politično kulturo in kratko demokratično zgodovino. Politiki ne le, da spreminjajo pravila sebi v korist, prav tako se izogibajo bolečih, čeprav potrebnih ekonomskih reform. Prav zato so politiki in politično nastavljeni kadri v državnih podjetjih slab lastnik in slab menedžment. In tako politika skozi množico kanalov na daljši rok gotovo prispeva k gospodarski učinkovitosti oziroma neučinkovitosti in s tem h gospodarski rasti.

3. Teoretični model vpliva politikov na poslovanje podjetij

Z modelom bomo na kratko orisali vpliv politike na poslovanje podjetij, v katerih država nadzoruje večinski delež. Ideja temelji na članku, v katerem sta Shleifer in Vishny (1994) proučila odnos med politiko in podjetji v odvisnosti od lastniškega deleža države.⁴ Vendar temeljni cilj modela ne bo iskanje optimalnega lastniškega deleža, kot je namen članka Shleiferja in Vishnyja, pač pa se bomo na temelju že omenjenega modela osredotočili na predstavitev učinkov političnega kadrovanja zaradi potencialno nižje usposobljenosti politično imenovanega kadra in pa zlasti na možnost nadzora politikov: vloge medijev pri nadzoru samopašnosti politične elite in tveganja, ki jih v luči naslednjih volitev prinaša negativna javna podoba. Predstavljen bo zgolj osnovna ideja, za izpeljave in dodatna pojasnila gl. Redek (2006).

Poglejmo si igro med dvema aktivnima igralcema, politikom in menedžerjem, in pa enim pasivnim (finančnim ministrstvom), kot sta jo predstavila Shleifer in Vishny (1994) z dopolnitvami.⁵ Država v podjetju nadzoruje delež $(1 - \alpha)$. Zaradi lastniškega deleža države imajo politiki vpliv na poslovanje podjetja. Politiki tako lahko pridobivajo koristi, za katere bomo predpostavili, da so v obliki politično nastavljenih kadrov (kot plačilo za preteklo lojalnost). Dodatno politično motivirano zaposlovanje označimo z L . Politično zaposleni dobivajo plačo w . Na novo pa v model vpeljimo predpostavko, da politično na-

² Obstaja še precej drugih klasifikacij institucij. Pejovich (1990, 25–34) trdi, da so v kapitalizmu ključne 3 osnovne institucije: (1) privatna lastnina in varstvo pravic, ki iz nje izhajajo, (2) pravni red in (3) omejena vloga države, ki skrbi za postavitve institucionalnega okvirja in njegovo učinkovitost, vendar pa nima direktnega vpliva na delovanje ekonomskih subjektov. Država je tako pasivni subjekt izrednega pomena, saj postavlja pravila igre in zagotavlja njihovo učinkovito uveljavljanje. V takem poslovnem okolju ekonomski subjekti sledijo svojim lastnim interesom in maksimirajo svojo korist, kar seveda po načelu nevidne roke zagotavlja tudi makroekonomsko učinkovitost.

³ Alternativa takšnemu oblikovanju institucij bi bilo t. i. učinkovito oblikovanje institucij, ki bi se oblikovale skozi pretekle poslovne procese in bi se izkazale za najboljše, zato bi se ohranile in uveljavile. Seveda ni nujno, da bi tako izbrane institucije res bile najboljše možne, je pa verjetnost večja.

⁴ V modelu v tem članku je ohranjena enaka notacija kot v članku omenjenih avtorjev.

⁵ Vse dopolnitve bodo jasno izpostavljene. Če posebej ne piše, da gre za dopolnitev ali razširitev, gre za idejo, enačbo, ki je bila razvita že v osnovnem modelu.

stavljeni kadri poleg direktnih stroškov v obliki plač w zaradi nestrokovnosti povzročajo podjetju še dodatne stroške. Skupni stroški dodatno politično zaposlenega bodo tako $w(1+\omega)$. Seveda se bodo politiki srečevali tudi z določenimi stroški političnega kadrovanja (C). Najprej bodo stroški povezani s transferji, ki jih bodo politiki namenili podjetju kot plačilo za uslugo dodatnega zaposlovanja (T), kar predpostavljamo že Shleifer in Vishny (1994). Hkrati pa se bodo politiki na novo soočali še s stroški negativne javne podobe, če bi nepotrebno dodatno politično kadrovanje razkrili mediji. Dodajmo torej medije (M) in potencialne skandale (S), ki so odvisni od delovanja medijev (M) in so sestavni del stroškov za politike. Skupni stroški so tako $C(T, S(M))$, pri čemer je drugi del stroškov v modelu nov. Koristi za politike pa so posledica pripadnosti tistih, ki so bili dodatno (nagradno) zaposleni $B(L, w)$, kot predpostavljamo že osnovni model. Boljša mesta in višje plače pomenijo večjo preteklo ali pa tudi prihodnjo lojalnost. Celotna koristnost politikov, če upoštevamo razširjeno funkcijo stroškov, je tako: $U_p = B(L, w) - C(T, S(M))$.

Na drugi strani pogajalske mize je menedžer podjetja. Shleifer in Vishny (1994) predpostavljata, da je njegova glavna skrb maksimiranje profita podjetja, zato bomo njegovo funkcijo koristnosti definirali skozi profit podjetja, ki ne pripade državi (preko lastniškega deleža), pri čemer bomo na novo upoštevali stroške zaposlovanja politično nastavljenega slabega kadra ($1+\omega$): $U_m = \alpha(\pi + t - w(1+\omega)L)$.

Kot zadnji, pasivni, igralec pa sodeluje (kot že v osnovnem modelu) še finančno ministrstvo; le-to predstavlja vir transferjev, ki jih politik dodeli podjetju. Prav tako bo šel v skladu z lastniškim deležem v proračun tudi del dobička. Celotni strošek države, ki ga bo ta utrpela zaradi političnega vpliva na podjetje, se bo tako meril kot razlika med danimi transferji t in pa delom ustvarjenega profita podjetja, ki ga država zaradi lastništva pridobi nazaj: $T = t - (1-\alpha)(t - w(1+\omega)L)$. Tudi ta funkcija se od osnovnega Shleifer-Vishnyjevega modela (1994) nekoliko spremeni zaradi vključitve predpostavke o sposobnosti politično nastavljenega kadra.

Zaradi želje po ponovni izvolitvi je zelo pomembno tudi javno mnenje, ki je delno oblikovano glede na politične preference delno pa glede na opazovano učinkovitost podjetij, ki so v državni lasti. Tisti, ki so lojalni vladajoči stranki, bodo vedno volili le-to (delež ε), tisti, ki je ne marajo, bodo vedno volili druge (delež θ), medtem ko se bo večina odločila glede na opazovano delo politikov (delež $1 - \varepsilon - \theta$).

Predpostavimo, da se ob volitvah zamenjata vladajoči stranki. To lahko ima, kot predpostavljata Shleifer in Vishny (1994), več različnih posledic za podjetje, ki je odvisno od državnega lastniškega deleža: (1) zamenja se menedžment, da ustreza novi politični opciji, (2) politiki v podjetje namestijo svoje ljudi glede na politične preference kot plačilo za lojalnost, (3) podjetje dobi transferje s strani države. Poglejmo si posledice političnega vpliva na podjetje, ko ima država večinski delež $1-\alpha > 0,5$. V praksi to lahko pomeni dvojce: (1) nova politična opcija zamenja obstoječe

vodstvo, (2) menedžer se podredi željam politike, da ohrani svoj položaj. V tem primeru so politiki tisti, ki se odločajo. Podjetje več ne bo maksimiralo svojega profita, pač pa bo menedžer zadovoljen s katerim koli nivojem dosežene koristnosti (ki se meri preko profita), ki mu ga politiki dopustijo. Če bi nasprotoval, bi bil zamenjan. To seveda pomeni, da bo njegova koristnost v ravnotežju enaka 0 (angl. *rationality constraint*).

Da bi lahko ugotovili, ali ima politika res negativne posledice, si pogledajmo primer brez političnega vpliva. Shleifer in Vishny (1994) pokažeta, da če država ne bi imela političnega vpliva, podjetje ne bi zaposlovalo nepotrebnih kadrov in tudi ne bi dobivalo nagradnih transferjev. Tudi dodatna vključitev stroškov (ne)sposobnosti politično nastavljenega kadra tega rezultata ne spremeni: $U_m = \alpha(\pi + t - w(1+\omega)L) = \pi$ in $T=0$.

Shleifer in Vishny (1994) še predpostavljata, da če ima država večinski delež, bodo politiki izkoristili svoj položaj in preko zaposlovanja nagradili lojalnost strankarskih sodelavcev. Poglejmo, kakšen rezultat da razširjen model. Kot plačilo za dodatno nepotrebno zaposlovanje bo podjetje dobilo transferje iz proračuna. Politik se bo obnašal racionalno in bo maksimiral svojo korist $U_p = B(L, w) - C(T, S(M))$ po L in w ob pogoju, da mora biti korist menedžerja vsaj nič, sicer ne bo sodeloval $U_m = \alpha(\pi + t - w(1+\omega)L)$. Vsebinsko to pomeni, da politik išče ravnovesje med koristmi, ki jih je imel od lojalnih uslužbencev, ter stroški, ki so sedaj dopolnjeni s stroški (ne)sposobnosti političnega kadra in pa močjo javnega mnenja oziroma vlogo medijev. Optimizacija pokaže:⁶

$$\max B(L) - C(T, S(M)) + \lambda[\alpha\pi + T - w(1+\omega)L]$$

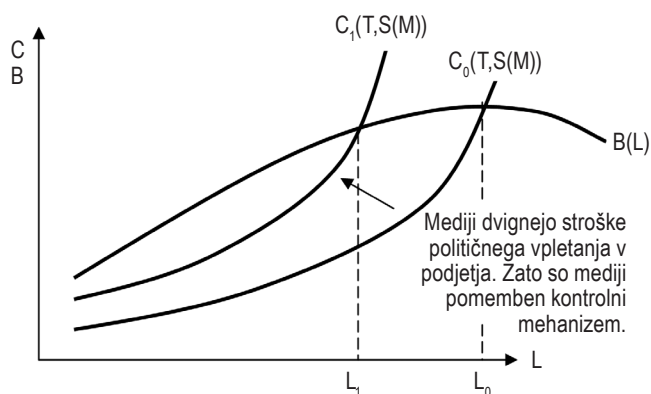
$$\frac{B'(L)}{C'(T, S(M))} = w(1+\omega)$$

Enačba pokaže podobne rezultate kot Shleifer-Vishnyjev model (1994), a dodatno osvetli pomen političnega kadrovanja in vloge medijev. Politik, ki ima zaradi državnega lastništva moč odločanja, bo zaposlil dodatne ljudi, a bo pri tem omejen tako z možnostjo škandala, ki bi zaradi pritiskov medijev lahko vplivala na možnosti ponovne izvolitve, kot tudi s sposobnostjo oziroma kvalificiranostjo politično nastavljenega kadra. $w(1+\omega)$ je celotni strošek političnega zaposlovanja: (1) najprej podjetje plača dodatne plače, kar predpostavljamo že osnovni model, (2) politično nameščeni ljudje ponavadi niso najbolj strokovni, zato bodo ti predstavljal za firmo še dodaten strošek zaradi svojega neznanja, ki je upoštevan preko faktorja ω . Politik bo zaposlil toliko dodatnih ljudi, da se bo uravnotežil prispevek dodatno zaposlenega, torej politična korist le-tega, s stroški političnega vpletanja v podjetje. Večji, ko je strošek dodatno zaposlenega, torej manj ko je ta sposoben, manjše bo zaposlovanje. In bolj ko so politiki izpostavljeni medijem in

⁶ Menedžerjevo funkcijo koristnosti $U_m = [\alpha\pi + T - w(1+\omega)L]$ lahko zapišemo s pomočjo $T = t - (1-\alpha)(t - w(1+\omega)L)$, tudi kot $U_m = \alpha(\pi + t - w(1+\omega)L)$.

s tem potencialnim škandalom, slabemu glasu in s tem potencialnim izgubam volilnih glasov, manjše bo dodatno zaposlovanje oziroma politično vpletanje v podjetja. Slika 2 predstavlja rezultat.

Slika 2: Ravnotežje

Vir: Dopolnjeno na osnovi Shleifer in Vishny (1994).

Javnost je pod vplivom medijev in s tem informacij o politikih, neto koristih politikov (preko dodatnega zaposlovanja) in neto koristih javnosti (ker se profiti podjetja prelijejo v proračun). Opazovane informacije bodo vplivale na proces glasovanja. Če bi politik prisilil menedžerja, da bi zaposlil več kot ravnotežno dodatno zaposlenost L_1 , bi politik izgubil volitve. Večji, ko je delež informirane populacije ($1 - \varepsilon - \theta$), ki se odloča na osnovi podatkov o delu politikov in ne le na osnovi preferenc, večja bo motivacija politikov, da se obnašajo učinkovito in tako manj vplivajo na delo podjetij.

Model tako kljub svoji enostavnosti dopolni osnovni Shleifer-Vishnyjev model (1994) v dveh pomembnih vidikih: (1) s stroški, ki jih v podjetju in s tem v družbi povzroča imenovanje ne dovolj kvalificiranega, a politično zanesljivega kadra, ter (2) vlogo medijev kot nadzornega mehanizma za politike, saj s svojo prisotnostjo opozarjajo na napake politikov, s tem sooblikujejo njihovo javno podobo in sooblikujejo prihodnji volilni rezultat. Seveda obstaja možnost, da se politiki izognejo negativni javni podobi, tako da nadzorujejo delo medijev. To je bilo klasično orodje nadzora v totalitarnih sistemih (npr. bivša SZ, gl. Čulík, 2000) in v času vojne. Tako so svobodni mediji izredno pomembno in učinkovito orodje nadzora vlade (gl. Besley in Burgess 2002, Besley in Case 1995, Stromberg 2001).

4. Politika in gospodarska rast ter razvoj v državah v razvoju

Zgodovina je zabeležila številne primere, kako je nizka politična kultura, politika kot orodje za povečevanje lastnega bogastva in moči negativno vplivala na gospodarsko rast in razvoj. Mnoge države v razvoju so utrpeli veliko

razvojno škodo zaradi prisotnosti kleptokratskih režimov (Zaire pod Mobutom, Haiti pod Duvaliersom ipd.).⁷ Seveda niso vsi diktatorji oziroma avtorski režimi nujno slabi za gospodarski razvoj. Mnogi uspešni modeli rasti, še posebej v Aziji, so se zgodili ob močni vlogi države. V Južni Koreji je general Park vodil zelo avtoritativen režim, vendar pa je izrabil svojo moč in državne vire za pomoč pri hitri industrializaciji v sodelovanju z velikimi »cheaboli« (Acemoglu 2005).

Zelo težko je reči, kakšen tip političnega režima podpira gospodarsko rast (Barro 1991). Vendar pa lahko z zelo veliko gotovostjo zatrdimo, da ima politična nestabilnost negativen vpliv na gospodarsko rast, prav tako so nepredvidljive spremembe na zakonodajnem področju, upravljanje z državo je in stopnja politične odgovornosti je nizka. Zato seveda lahko politika in politiki zelo negativno vplivajo na gospodarsko rast, saj soustvarjajo institucionalno in poslovno okolje v državi. Bolj ko so pomembni osebni interesi in bolj ko politične razlike med strankami vplivajo na potek dnevne politike, bolj uničujoč je lahko politični proces za gospodarsko rast.

Politika v državah v razvoju: makroanaliza

Empirični del analize bo v tem delu temeljil na podatkih, ki jih objavlja Economist Intelligence Unit, ki ocenjuje številne institucionalne vidike, ki jih v grobem lahko razdelimo na naslednje kategorije: politično tveganje (politična stabilnost in učinkovitost politike), tveganje vezano na ekonomsko politiko, ki ocenjuje predvsem kakovost in konsistentnost ekonomske politike (ocenjena so naslednja podpodročja: monetarna politika, politika deviznega tečaja, trgovinska politika, fiskalna politika, regulacija), likvidnostno tveganje, državno tveganje, dolžniško tveganje, stabilnost finančnega sektorja (Risk Rating Review 1999). Vzorec zajema 43 držav v obdobju 1995–2005, 7 je razvitih, preostale so države v razvoju.

Poglejmo si najprej nekaj opisnih statistik o kakovosti političnega okolja v državah v razvoju. Države v razvoju (DVR) imajo precej nižjo kakovost političnega okolja kot razvite. Vrednost indikatorja, ki ocenjuje kakovost politike nasploh (teče od 1 do 10, 10 je najboljša) je precej nižja v DVR kot v razvitih državah, saj v DVR dosega le 5, v razvitih pa okoli 8. Indikator stabilnosti političnega okolja in pa učinkovitost izvajanja ukrepov, ki tečeta od 1 do 5 (najboljša), sta v DVR prav tako precej nižja.

⁷ Mobutu je prišel na oblast 1960. V osemdesetih je bilo njegovo osebno bogastvo ocenjeno na 5 milijard dolarjev. Trujillo v Dominikanski republiki (1930–1961) je ob koncu svojega režima imel osebno bogastvo, ki je bilo enako približno enemu letnemu državnemu proizvodu, njegova družina je nadzorovala 80 odstotkov industrijske proizvodnje, okoli 60 odstotkov vse delovne sile je bilo odvisne neposredno ali posredno od njega, 45 odstotkov jih je bilo zaposlenih v njegovih podjetjih (Acemoglu, Robinson in Verdier 2003).

Tabela 1: Kakovost političnega okolja: primerjava med DVR in RD

	DVR		Razvite države	
	Povprečje	St. odklon	Povprečje	St. odklon
EIUPOLST (EIU ocena politične stabilnosti, 1–10)	5,77	1,64	8,23	1,16
EIUPOLIT (EIU ocena kakovosti političnega okolja, 1–10)	5,04	1,44	8,23	0,74
POLIMPL (ocena učinkovitosti izvajanja ukrepov ekonomske politike, 1–5)	2,84	0,77	3,98	0,65

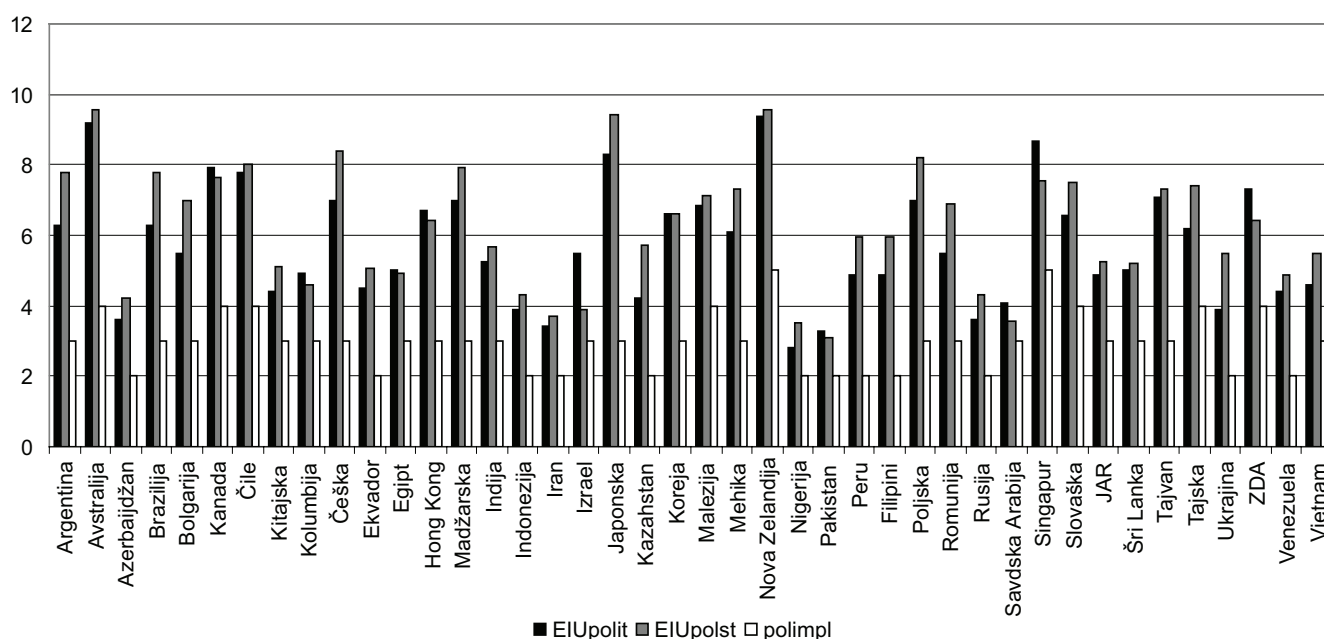
Vir podatkov: Economist Intelligence Unit (2006).

Primerjava med gospodarstvi pokaže (slika 3), da so ravno revne države tiste, ki imajo slabo politično okolje. Gospodarstva, kot so Iran, Nigerija in Azerbajdžan, imajo nizke per capita proizvode: Iran 2480 USD, Azerbajdžan 1400 USD, Nigerija le 690 USD (vse za leto 2005).

Politika ima lahko zelo negativen vpliv na gospodarski razvoj. Bolj ko je nestabilno politično okolje, manj ko je učinkovita politika, večji so transakcijski stroški in nižja bosta zato ekonomska učinkovitost in gospodarska rast. Seveda pa je res, da je v tem odnosu močno prisotna endogenost. Bogate države lažje 'kupijo' bolj učinkovite politike, saj je izobraženega in ambicioznega kadra praviloma več. Zato ni smiselno govoriti o vzrokih in posledicah na ravni take zelo enostavne analize. Slika 4 prikazuje odnos med kakovostjo političnega okolja, politično stabilnostjo, učinkovitostjo izvajanja ukrepov ekonomske politike in pa BDP per capita. Opaziti je mogoče pozitiven in relativno močen odnos. Boljše politično okolje v najširšem smislu tako niža transakcijske stroške in prispeva k bolj učinkovitemu gospodarjenju in višji rasti. In bolj bogata država si lahko privošči boljše politike.

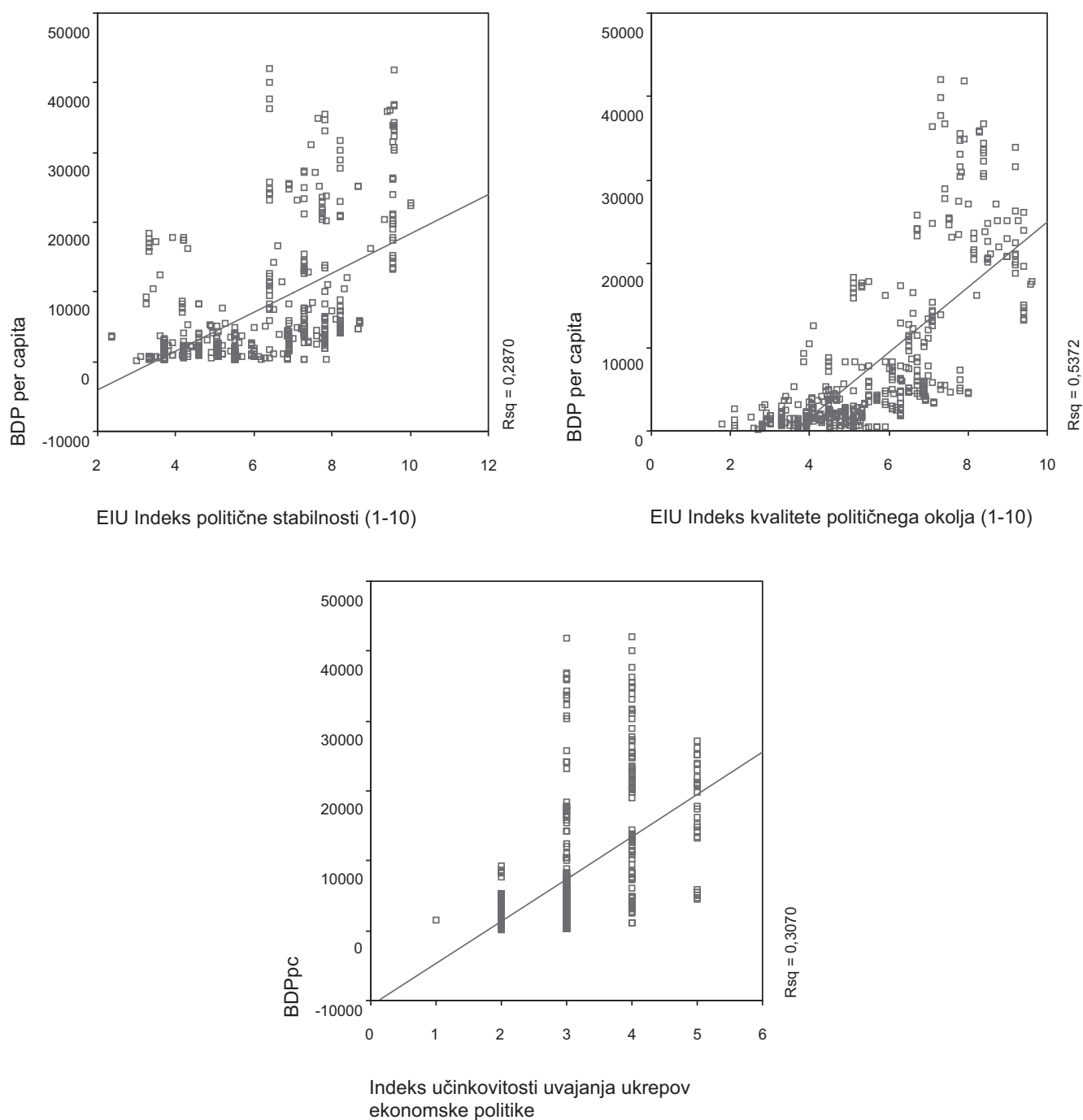
Negativno povezavo med nestabilnim političnim okoljem in gospodarsko uspešnostjo potrjuje tudi korelacijska analiza (gl. Redek 2006). Ocene kakovosti političnega okolja, politična stabilnost in učinkovitost izvajanja ukrepov ekonomske politike izkazujejo močno in zelo značilno povezavo s kazalcema gospodarske uspešnosti (kazalci so oblikovani tako, da višja ocena pomeni boljše stanje). Prav tako močno povezavo z gospodarsko uspešnostjo izkazujejo tudi kakovost birokratskega aparata, transparentnost, korupcija in varovanje pravic privatne lastnine ter lobiranje. Povezave so močnejše, če se kot merilo gospodarske uspešnosti vzame BDP per capita po kupni moči. Seveda se pri analizi ni mogoče izogniti vprašanju endogenosti: bolj razvite države imajo daljšo demokratično tradicijo in boljše institucije ter posledično povratno prispevajo k bolj učinkovitemu poslovnemu okolju in rasti. Žal zaradi nedostopnosti podatkov o vseh potrebnih spremenljivkah poglobljena ekonometrična analiza ni bila mogoča. Navkljub vsemu pa so že enostavne statistične povezave zelo nazorne. Poleg tega pa se je treba zavedati, da sta na dolgi rok politična stabilnost in zrelost nujna pogoja za stabilno rast.

Slika 3: Kakovost političnega okolja v letu 2005

Vir podatkov: Economist Intelligence Unit (2006).

Slika 4: *Kakovost političnega okolja, politična stabilnost in učinkovitost izvajanja ukrepov ekonomske politike ter BDP per capita*

Vir podatkov: Economist Intelligence Unit (2006).

Vpliv politike in lastništva države na podjetja

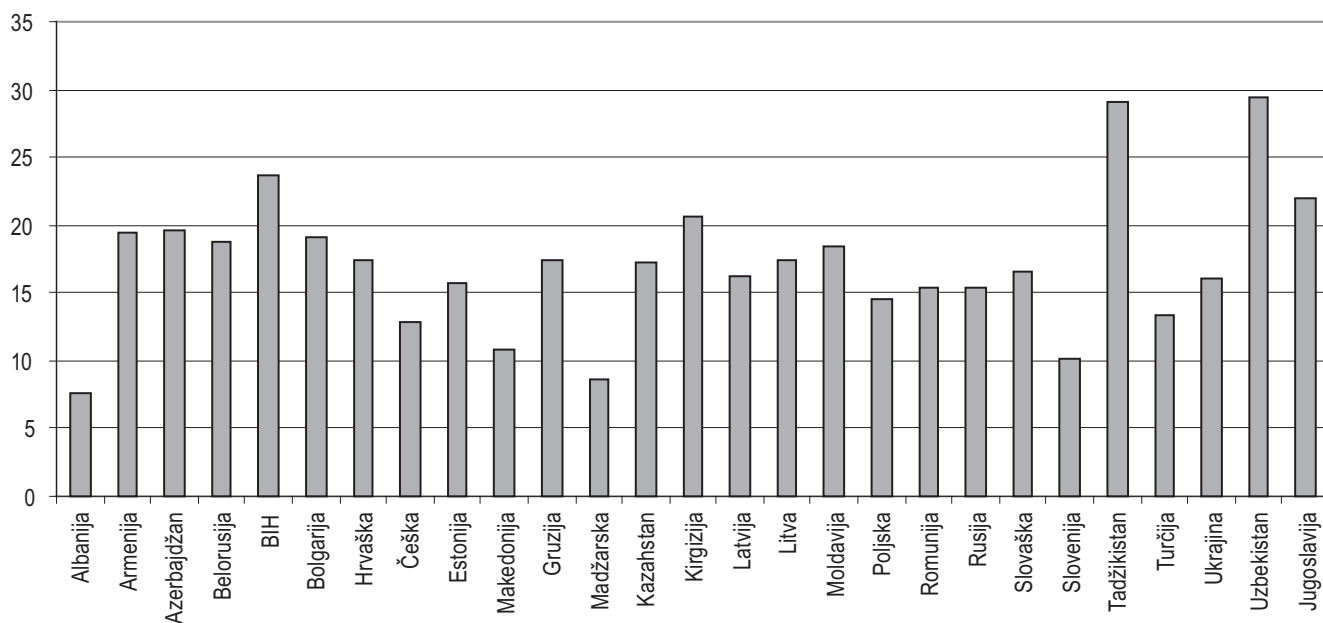
Svetovna banka in EBRD so skupaj izvedle študijo BEEPS (Business Environment and Enterprise Performance Survey) v letih 1999, 2002 in 2005. Gre za anketo med menedžerji številnih podjetij v nekdanjih tranzicijskih državah in pa Turčiji, da bi ugotovili, kakšne so značilnosti insti-

tucionalnega okolja v posameznih gospodarstvih in kako te značilnosti vplivajo na poslovanje podjetij. Na podlagi podatkov za leto 2002, ko je bilo anketiranih skupaj 6767 podjetij, bomo skušali ugotoviti, kako politika in državno lastništvo vplivata na gospodarstvo in poslovanje podjetij: (1) ali so podjetja v državni lasti manj profitabilna, (2) ali imajo presežno zaposlenost, (3) obstaja manj problemov s

pridobivanjem finančnih virov v primeru trenutne nelikvidnosti, in (4) kako uspešno so se prestrukturirala podjetja v primerjavi s tistimi v zasebni lasti. Slika 5 prikazuje podatke o lastništvu države. Delež državnih podjetij je večji v manj razvitih tranzicijskih državah.

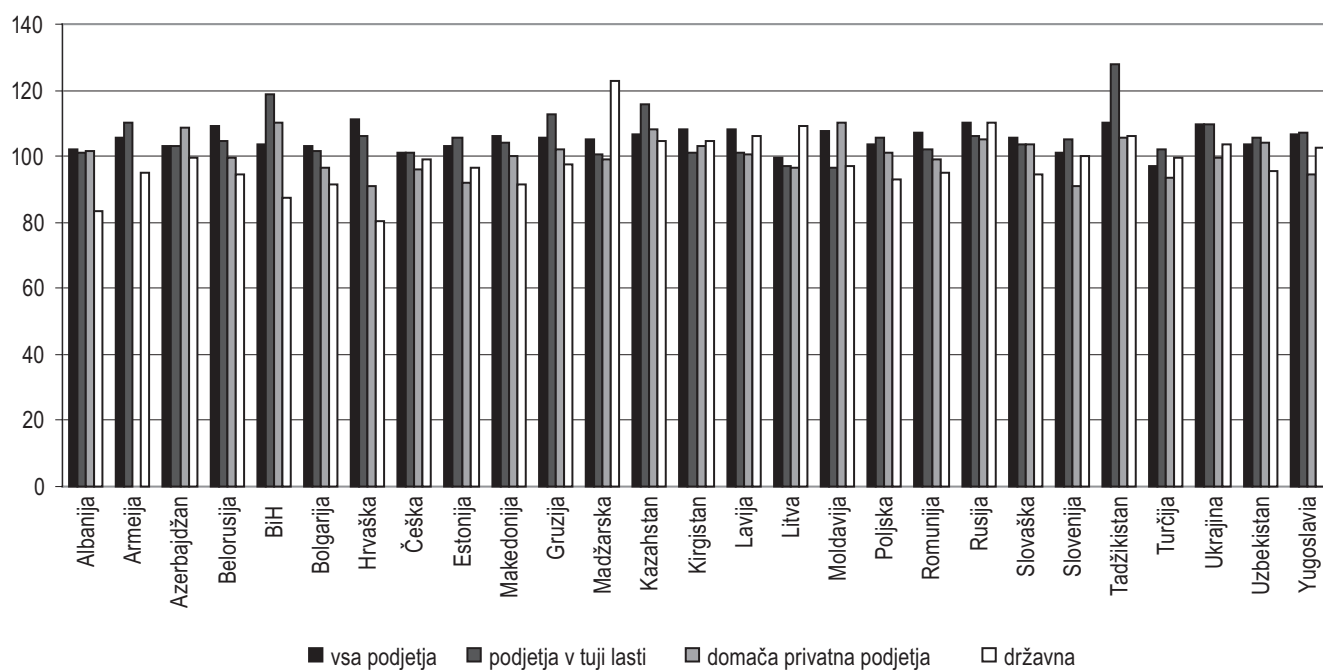
Politika in zaposlenost. Politični vpliv v podjetjih se bo pokazal v vzorcih zaposlovanja v podjetju, saj bo pod vplivom tekoče politične elite zelo verjetno prisotno presežno zaposlovanje, ki ga v primeru privatnega lastništva, ki maksimira profit, ne bi bilo. Politika pa vpliva

Slika 5: Delež državnih podjetij v vzorcu

Podatki: BEEPS (2002).

Slika 6: Kakšen odstotek sedanje zaposlenosti bi bila vaša ciljna zaposlenost

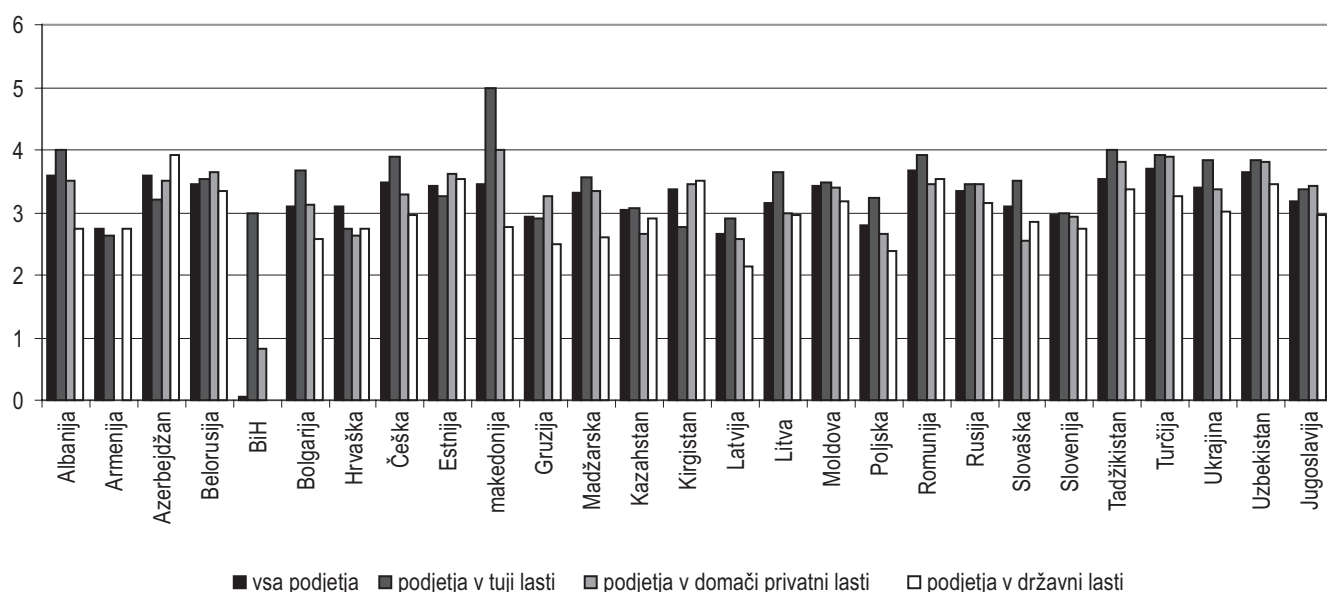
Podatki: BEEPS (2002).

tudi na kakovost zaposlenega kadra. Najprej pogledimo izobrazbo menedžerjev. Rezultati kažejo, da bistvenih razlik v doseženi stopnji izobrazbe med menedžerji državnih in privatnih podjetij ni, razen v državah bivše SZ, kjer je ta res nekoliko nižja v državnih podjetjih, kar bi lahko razumeli kot znak bolj intenzivne vloge politike ali pa zaostanka v prestrukturiranju, ki pa je vsaj delno lahko povezan tudi z odporom do reform oziroma zaostajanjem z reformami.

Rezultati raziskave BEEPS⁸ pokažejo tudi, da je bila rast zaposlenosti v domačih privatnih podjetjih in podjetjih v tuji lasti precej višja, kar je znak nižje učinkovitosti in dinamike državnih podjetij. Poleg tega podjetja v tuji lasti in domača privatna podjetja poročajo predvsem o tem,

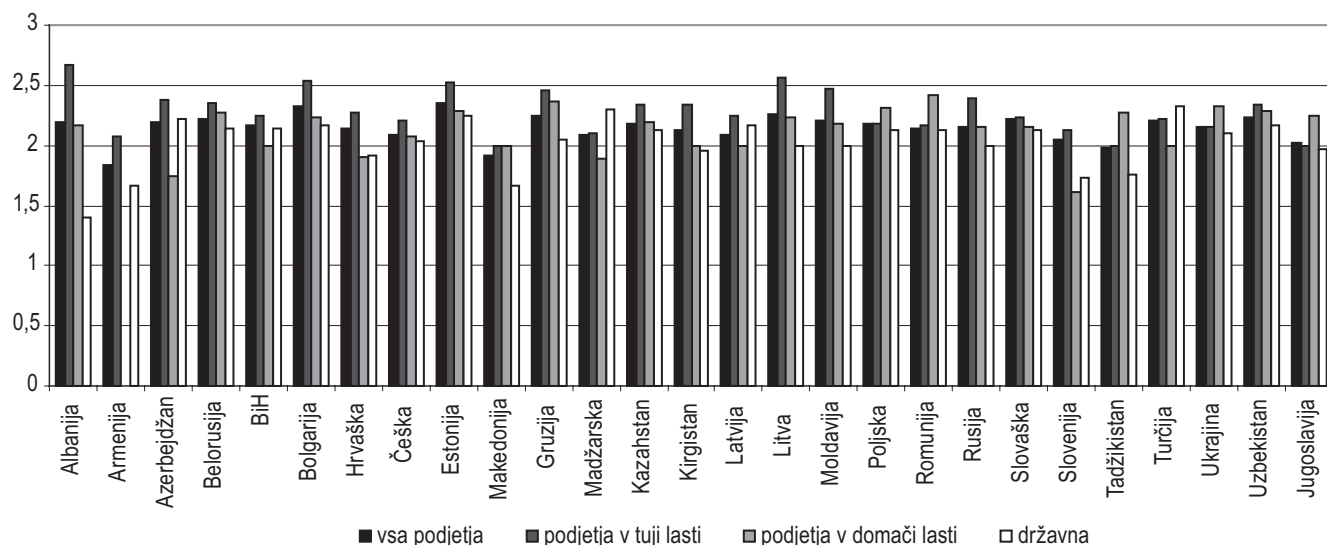
⁸ Žal zaradi prostorske omejitve ni mogoče vključiti vseh relevantnih slik. So pa vsi podatki dostopni na spletni strani Svetovne banke.

Slika 7: Bruto profit kot delež celotne prodaje

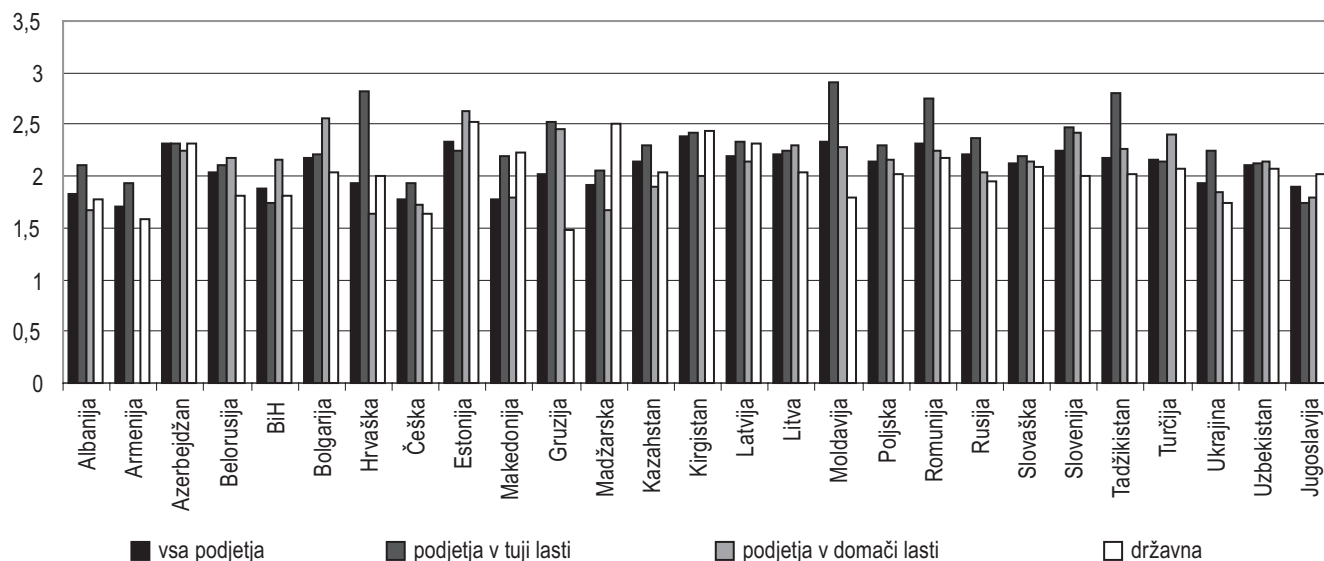
Podatki: BEEPS (2002).

Slika 8: Tehnološka zaostalost

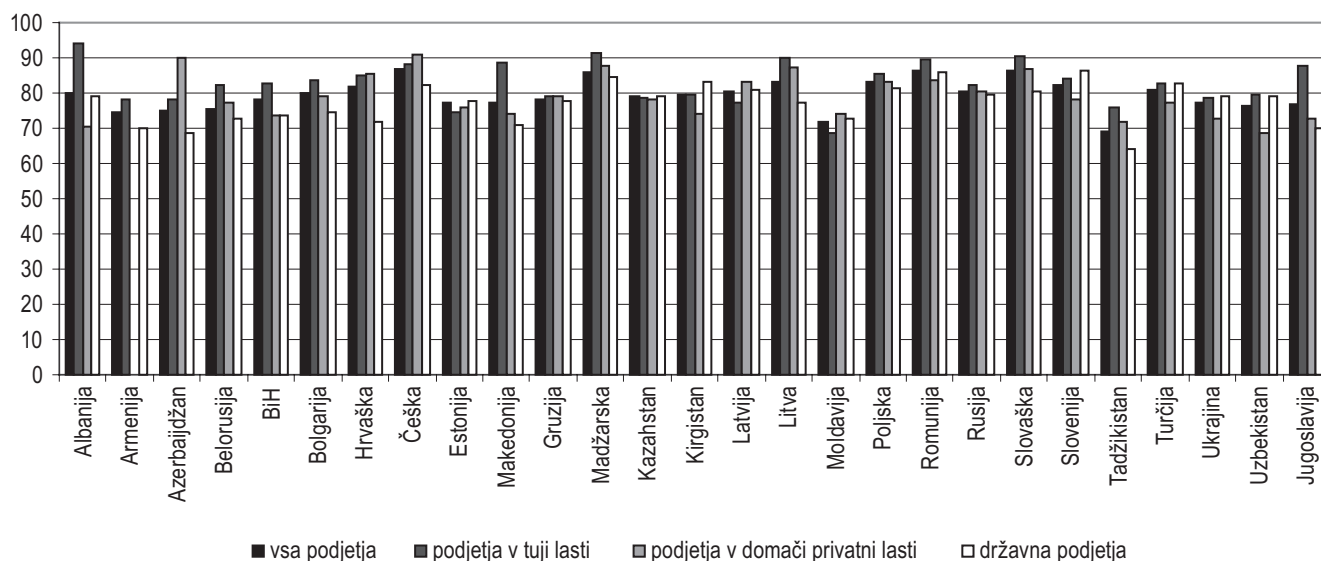
Vir podatkov: BEEPS (2002).

Slika 9: Prestrukturiranje

Vir podatkov: BEEPS (2002).

Slika 10: Stopnja izkoriščenosti virov: kakšen delež vaših virov je izrabljenih (v %)

Vir podatkov: BEEPS (2002).

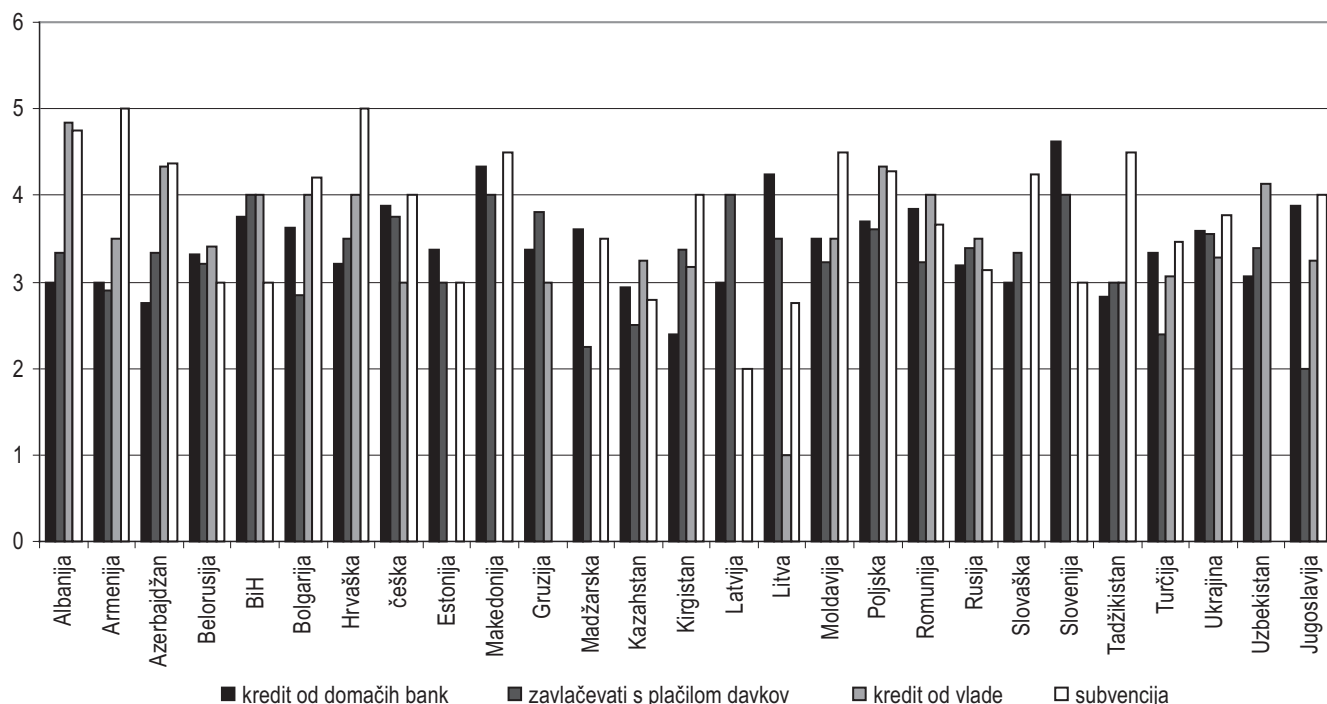
da imajo glede na cilje pre nizko zaposlenost, medtem ko državne firme poročajo o preveliki zaposlenosti. To je seveda lahko rezultat počasnega prestrukturiranja. Vendar ima pogosto tudi to politično motivacijo, saj se z bolečimi reformami zavlačuje ravno zaradi socialnega miru, ki bi lahko ogrozil ponovno izvolitev politikov.

Drugo področje, ki se ga bomo dotaknili, je *profitabilnost podjetij*. Primerjava med profitno stopnjo privatnih domačih podjetij, podjetij v tuji lasti in podjetij v državni lasti kaže, da so bile najbolj profitabilna podjetja v tuji lasti,

ki so imela profitno stopnjo med 11 in 20 odstotki, domača privatna podjetja so imela profitno stopnjo med 1 in 10 odstotki, državna pa so imela v povprečju negativno profitno stopnjo. Slika 7 prikazuje bruto profit kot delež celotne prodaje.

Vrednosti pomenijo: (1) Tehnologija mojega podjetja je slabša od tehnologije konkurentov. (2) Tehnologija mojega podjetja je primerljiva s tehnologijo konkurentov. (3) Tehnologija mojega podjetja je boljša od tehnologije konkurentov.

Slika 11: Na katere vire financiranja bi se oprli v primeru težav – odgovori državnih podjetij

Vrednosti: 1 – sploh ni pomembno, 6 – zelo pomembno

Vir podatkov: BEEPS (2002).

Rezultati tudi kažejo, da so državna podjetja tehnološko manj napredna⁹ (slika 8), ter da so v zadnjih nekaj letih le malo prestrukturirala svoja podjetja (slika 9) ter da ne izkoriščajo svojih proizvodnih potencialov (slika 10).

Vrednosti pomenijo: (1) Organizacija mojega podjetja se med letoma 1998 in 2001 ni spremenila. (2) Podjetje se je delno prestrukturiralo. (3) Podjetje se je precej prestrukturiralo. (4) Podjetje je povsem prestrukturirano.

Zanimivo področje je tudi področje financiranja poslovanja podjetja v primeru, da ima podjetje likvidnostne težave. Podjetjem je na splošno na voljo precej različnih vrst financiranja v takem primeru: prodaja finančnih naložb, krediti s strani bank ali dobaviteljev (odlog oziroma neplačilo računa je kredit), izdaja obveznic, nakup potrebnih surovin preko blagovnih kompenzacij, odlog plačila davčnih obveznosti, neizplačilo plač, kredit ali subvencija od države. Državna podjetja bi, če bi zaradi nepričakovanih dogodkov zašla v likvidnostne težave, precej bolj iskala pomoč pri državi, saj pravijo, da bi se oprla na državne subvencije, pridobila direkten kredit od države ali pa ne bi plačala kakšnih obveznosti do države (davki). Podjetja v privatni lasti pa se zanašajo predvsem na bančne kredite.

⁹ Anketno vprašanje v raziskavi je zahtevalo, da vsako podjetje opredeli svojo tehnološko razvitost glede na povprečje panoge (kar pa je seveda tudi subjektivna ocena).

Rezultati oziroma primerjava med podjetji v državni lasti in pa podjetji v privatni tuji ali privatni domači lasti kaže, da so državna podjetja res manj učinkovita. Res je sicer, da je vsaj del teh rezultatov povzročilo dejstvo, da država počasi privatizira nekatere tradicionalne panoge, ki imajo po začetku tranzicije precej težav, podjetja pa se ohranjajo zaradi zagotavljanja socialnega miru. Vendar pa taka podjetja ne predstavljajo vseh v državni lasti, država ima v tranzicijskih državah v solastništvu tudi dobra podjetja (angl. *blue chipe*). Predvsem v teh je lahko vloga države zaradi vpletenosti političnih interesov problematična. Razen seveda, če država res ni učinkovit lastnik.

5. Sklep

Že Adam Smith (1976) je trdil, da je mogoče doseči najboljše rezultate s pomočjo nevidne roke, ki deluje v stabilnem okolju, ki ga zagotavlja liberalna država. Politiki in njihove osebne afinitete ter cilji iz dneva v dan rušijo učinkovitost gospodarstva. Politiki so namreč tisti, ki oblikujejo institucionalno okolje, oblikujejo pravila igre v gospodarstvu. In tega se premalo zavedajo. Prav tako imajo politične opcije, ki so na oblasti, močan vpliv na gospodarstvo preko lastništva v podjetjih. Politično zaposlovanje običajno manj sposobnih, kot bi jih bilo mogoče najti na trgu, še posebej na visokih mestih, negativno vpliva na poslovanje podjetij. In s tem na proces dolgoročne rasti in blaginje prebivalstva. Torej politiki rušijo ravno tisto, kar v svojih predvolilnih kampanjah obljublajo. In ljudje jim žal verjamejo.

Literatura:

1. Acemoglu D. (2005). Politics and economics in Weak and strong states. *NBER Working Paper* No. 11275. Dosegljivo: <http://www.nber.org/papers/w11275>.
2. Acemoglu D., Robinson J. A. in Verdier T. (2003). *Kleptocracy and divide and rule: a model of personal rule*. MIT. Dosegljivo: http://econ-www.mit.edu/faculty/download_pdf.php?id=946.
3. Acemoglu, D. (2003). *Lecture notes for Political Economy of Institutions and Development*: 14.773. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
4. Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross – Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics* 106: 407–443.
5. Besley, T. in R. Burgess. (2002). *The Political Economy Of Government Responsiveness: Theory And Evidence From India*. Dosegljivo: <http://ideas.repec.org/a/tp/qjecon/v117y2002i4p1415-1451.html>.
6. Besley, T. in Case A. (1995). Does Political Accountability Affect Economic Policy Choices? Evidence From Gubernatorial Term Limits. *Quarterly Journal of Economics* CX: 769–98.
7. Čulík, J. (2000). *Media Melee*. Dosegljivo: <http://www.ce-review.org/00/15/culik15.html>.
8. Lucas, R. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 1988: 3–42.
9. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Pejovich, S. (1995). *Economic Analysis of Institutions and Systems*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
11. Redek, T. (2006). *Dolga roka države*. Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Mimeo.
12. Risk Rating Review (1999). Economist Intelligence Unit, London: United Kingdom.
13. Romer, P. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives* 8: 3–22.
14. Shleifer, Andrei in Robert W. Vishny (1994). Politicians and Firms. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(4): 995–1025.
15. Smith, Adam (1976). *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Dosegljivo: <http://www.adamsmith.org/smith/won-index.htm>.
16. Strömberg, D. (2001). Mass Media and Public Policy. *European Economic Review* XLV: 652–663.

Viri podatkov:

1. Economist Intelligence Unit (2006). Dosegljivo: www.eiu.com.
2. Business Environment and Enterprise Performance Survey 2002 (BEEPS). Dosegljivo: <http://info.worldbank.org/governance/beeps2002/>.